
oblika družbene tehnologije, tj. ekonomskega vprašanja. To ne velja le za Cohenov zgled države blaginje, ki ga tudi sam avtor prepozna za posebno, plansko obliko proizvodnje določenih storitev in dobrin, temveč tudi za Roemerjev model tržnega socializma. Značilnost slednjega je, da je v njem en trg – tisti, ki bi omogočal menjavo deležev kapitalskih dobrin v podjetjih za denar, s katerim se kupujejo potrošne dobrine – »zaprta«. (Mimogrede, tu bi bilo mogoče potegniti grobo analogijo z dvema medsebojno nezamenljivima valuta – zgolj knjigovodsko v državnem proizvodnem sektorju in gotovino, za katero se menjavajo potrošne dobrine – v ZSSR.) Odsotnost trga ne pomeni le omejitev trgovanja z dohodki, ampak predvsem, da vsaj en vidik akumulacije kapitala zagotavlja mehanizem, ki ni tržen. Kjer umanjka tržni mehanizem, mora vskočiti netržni, vsaj če naj bo funkcija akumulacije v celoti zagotovljena. Iz povedanega je mogoče potegniti dva sklepa: da je možnost družbene tehnologije socializma nemara vseeno večja, kot se zdi na prvi pogled, in da bi veljalo vprašanje države blaginje in njenih alternativ (univerzalni dohodek) vendarle zastaviti z upoštevanjem obeh vidikov, ki sta po Engelsu stebra modernega socializma: razrednega nasprotja in anarhije, ki vlada v produkciji. Cohenova knjižica je pomemben prispevek k temu marginaliziranemu, a prepotrebniemu premisleku.

Andrej SUŠJAN

Seppo Honkapohja, Erkki A. Koskela, Willi Leibfritz, Roope Uusitalo
Economic Prosperity Recaptured: The Finnish Path from Crisis to Rapid Growth
The MIT Press, Cambridge in Massachusetts 2009, 168 strani
(ISBN 0-262-0-1269-3)

Gre za študijo o razvoju finskega gospodarstva od druge polovice osemdesetih let dalje. V zadnjih petindvajsetih letih je finsko gospodarstvo prešlo dramatičen razvoj: po obdobju hitre rasti in pregrevanja ob koncu osemdesetih letih je v začetku devetdesetih zapadlo v globoko krizo, iz katere se je uspešno izvilo v drugi polovici devetdesetih let; od takrat dalje Finska stopa po poti intenzivne gospodarske rasti in je v zadnjem desetletju eno najuspešnejših svetovnih gospodarstev. Delo je razdeljeno na sedem poglavij. Uvodnemu poglavju sledita v drugem in tretjem poglavju analiza vzrokov krize ter prikaz ukrepov makroekonomskih politik – tako tistih, ki so botrovali nastanku krize, kot tistih, ki so kasneje omogočili izhod iz depresije. Četrto poglavje se osredini na strukturne spremembe, ki so povečale produktivnost finskega gospodarstva. V petem in šestem poglavju avtorji analizirajo pomen vlaganj v človeški kapital ter v raziskave in razvoj. Sklepno poglavje obravnava izzive za finsko ekonomsko politiko v prihodnje.

V prvi polovici osemdesetih let je imela Finska stabilno gospodarstvo,

katerega povprečna stopnja rasti je bila celo nekoliko višja od stopnje rasti evropskih OECD držav. Njena posebnost so bili bilateralni trgovinski sporazumi s Sovjetsko zvezo, ki so ji zagotavljali visoko izvozno povpraševanje. Po letu 1986 se je finsko gospodarstvo začelo pregrevati. Vzrok je bil predvsem v neustrezno vodeni ekonomski politiki. Vlada se je namreč odločila za deregulacijo finančnega trga, kar je privedlo do silovitega povečanja tako domačega kot tujega bančnega kreditiranja potrošnje in investicij. Namesto da bi država v takih okoliščinah obrzdala gospodarsko rast s proticiklično fiskalno politiko, je z večanjem javne potrošnje in investicij le še dodatno spodbujala ekspanzijo. Zadolženost zasebnega sektorja je rasla, cene nepremičnin so se drastično zvišale, visoka inflacija pa je dodatno zaostriala probleme na tekočem delu plačilne bilance. Leta 1990 je prišlo do zloma. Med zunanjimi vzroki je bil prav gotovo na prvem mestu razpad Sovjetske zveze, zaradi katerega se je finska mednarodna menjava z Rusijo zmanjšala za 70 odstotkov. Pokazale pa so se tudi posledice nezdrave gospodarske rasti iz predhodnih let. Visoko zadolžena podjetja so začela propadati, investicijski zagon se je ustavil in država je morala reševati banke. Finska se je torej razen z izgubo trgov v začetku devetdesetih let soočila tudi s klasično finančno krizo.

Finsko gospodarstvo je ostalo v globoki recesiji vse do leta 1994, ko so se pokazali prvi znaki okrevanja. Tehnično gledano je bil izhod iz re-

cesije dosežen z ustreznimi makroekonomskimi ukrepi, kot so bili devaluacija finske marke leta 1991 in nato prehod na drseč devizni tečaj, restriktivna monetarna politika s predvidljivim programiranjem inflacije (*inflation targeting*), ki je vplivala na povečanje zaupanja v makroekonomsko okolje, ter konsolidacija fiskalnega sektorja, ki je v prvi fazi sicer temeljil na velikem zadolževanju države in visokem proračunskem deficitu, a se je nato deficit nadzorovano zmanjševal. K takšni usmeritvi so Finsko spodbujale tudi formalne zahteve, povezane z njenim vključevanjem v EU (članica je postala leta 1995). Z institucionalnega vidika je zanimiva ugotovitev avtorjev, da se kljub krizi institucije finskega trga dela v obdobju devetdesetih niso bistveno spremenile. To pomeni, da so se kolektivna pogajanja o plačah večinoma obdržala na panožni ravni, kar glede na mednarodne študije (*Calmfors*) ni najboljši obet za stabilnost ekonomije, saj so v takih razmerah mezdni pritiski večji, kot če so pogajanja centralizirana na nacionalni ravni. Zlasti se je to potrdilo v letih 1994 in 1995, ko je prišlo do znatnega porasta plač. Nasprotno pa so v letih 1992 in 1993 zaradi nacionalnih pogajanj nominalne plače ostale nespremenjene.

V prvi polovici devetdesetih let so se v finskem gospodarstvu začele tudi globoke strukturne spremembe, ki so po mnenju avtorjev študije odločilno vplivale na njegovo kasnejšo uspešnost. Strukturne spremembe so bile v prvi vrsti povezane z realokacijo resursov v smeri tehnološko

zahtevnih panog, kot je industrija elektronske in optične opreme. Pomenljiv je podatek, da je letna rast v tem sektorju med letoma 1993 in 2000 presegala 20 odstotkov, medtem ko je bila v preostalih sektorjih predelovalne industrije zelo nizka. Propulzivni sektorji so omogočili tudi hitro rast produktivnosti dela (le-ta je bila na Finskem v obdobju 1994–2003 višja od povprečja držav OECD). Razmeroma visoke stopnje rasti produktivnosti je finško gospodarstvo sicer beležilo že v osemdesetih letih. Toda ta rast produktivnosti je bila predvsem posledica ekstenzivne rasti, povezane z rastočo kapitalsko opremljenostjo dela. V devetdesetih letih pa je z uveljavitvijo visokotehnoloških sektorjev, rast produktivnosti postala izključno posledica intenzivnega tehničnega napredka, izboljšane kakovosti dela in bolj učinkovite rabe inputov, kar pomeni, da je bila v ozadju rast tako imenovane celotne faktorske produktivnosti (*total factor productivity*). Realokacija resursov ni potekala le v smeri bolj produktivnih sektorjev, temveč tudi znotraj sektorjev v smeri najbolj produktivnih podjetij. Da so bile spremembe radikalne, nam pove tudi podatek, da je v štirih letih krize izginilo kar 450.000 delovnih mest, zlasti v gradbeništvu, predelovalni industriji in trgovini. Ob okrevanju gospodarstva se je zaposlenost najbolj povečala v storitvah in v elektronski industriji. Analiza pokaže, da je razlika med »job creation rate« in »job destruction rate« postala pozitivna že leta 1994. Trditev avtorjev, da je na Finskem v prvi polovici devetde-

setih let šlo za proces »ustvarjalnega uničenja« (*creative destruction* – izraz je seveda povzet po Schumpetru), je torej kar na mestu.

Rast produktivnosti je po mnenju avtorjev študije najpomembnejši dejavnik finske gospodarske uspešnosti. Zato je v zadnji tretjini knjige pozornost namenjena dvema področjema, ki sta odločilni za povečevanje produktivnosti. Prvo je izobraževanje oziroma investiranje v človeški kapital, drugo pa investicije v raziskave in razvoj. Z vidika investicij v človeški kapital Finska potrjuje teorijo endogene rasti, po kateri višja izobrazba in s tem boljša kakovost delovne sile v neki ekonomiji vodita k intenzivnejšemu tehničnemu napredku in višji stopnji rasti. Izobrazbena raven finske delovne sile se je v devetdesetih letih v razmeroma kratkem času naglo zvišala. Delež delavcev z najnižjo (to je osnovno) izobrazbo, ki je bil še leta 1990 več kot tretjinski, je do leta 2003 upadel na manj kot 20 odstotkov. Študija to pripisuje dvema dejavnikoma: prvič, zaradi širitve izobraževalnega sistema se je zvišala izobrazbena raven mlajših generacij; in drugič, mladi so nadomestili starejše in manj izobražene delavce, ki so v tem času izstopili iz aktivne delovne sile (v obdobju 1990–1995 je stopnja zaposlenosti delavcev z najnižjo izobrazbo padla z 52 na 37 odstotkov, medtem ko je bil upad zaposlenosti bolj izobraženih v času krize bistveno manjši). Ob tem je pomembno, da ni šlo le za povečanje kvantitete temveč tudi kvalitete izobraževanja, kar avtorji dokazujejo z odličnimi uvrstitva-

mi Finske v različnih mednarodnih primerjavah v zadnjem desetletju. Tako so bili finski študenti med najboljšimi v raziskavi TIMMS, ki primerjalno ocenjuje dosežke na področju matematike in znanosti. Mladi Finci so se tudi zelo dobro izkazali v mednarodnih primerjalnih raziskavah o pismenosti odraslih. Največ pozornosti pa so bili deležni rezultati finskih petnajstletnikov, ki so se uvrstili na prva mesta v več zaporednih krogih mednarodne raziskave PISA (branje, matematika, znanost).

Z vidika deleža izdatkov za raziskave in razvoj (R&R) v BDP se Finska v zadnjem desetletju uvršča v sam svetovni vrh (pred njo je le Švedska, za njo pa Japonska, Švica in ZDA). Vendar pa, kot je razvidno iz podatkov, ki jih povzemajo avtorji študije, ni bilo vedno tako. Še v osemdesetih letih je bila Finska glede R&R investicij v ozadju. Do obrata je prišlo v devetdesetih letih, ko se je delež njenih R&R izdatkov znatno povečal, in sicer tako v poslovnem sektorju kot tudi na strani države (nevojaški izdatki). Prav zadnje je tudi finska posebnost, saj se je v večini drugih držav v devetdesetih letih delež državnih R&R izdatkov zmanjšal, in sicer zaradi zmanjševanja vojaških izdatkov ter prizadevanj za zmanjšanje fiskalnih primanjkljajev. Povečanje R&R investicij avtorji pripisujejo predvsem vzponu panog, povezanih z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo (ICT). Delež dodane vrednosti teh panog (proizvodnja električne in optične opreme, telekomunikacijske storitve, računalniški programi in storitve)

se je v obdobju 1980–2003 na Finskem povečal od 4,2 na 10,6 odstotka, pri čemer je do najhitrejše rasti prišlo prav v drugi polovici devetdesetih let. Rast ICT panog je bila odločilna za rast celotnega finskega gospodarstva. Analize, ki jih povzema študija, so pokazale, da je bil v obdobju 1995–2002 prispevek ICT kapitala k rasti proizvodnje in delovne produktivnosti bistveno večji od prispevka drugih oblik kapitala. Kot primer ICT podjetja je predstavljena Nokia. Vzroke za njen uspeh avtorji vidijo predvsem v notranjih dejavnikih, kot so fleksibilen in nehierarhičen menedžment ter poslovna kreativnost, vezana na hitro uvajanje novih proizvodov. Hkrati pa zasluge pripisujejo tudi pametni politiki države, zlasti spodbujanju, v okviru izobraževalnega sistema, odločanja za tehnično-inženirske poklice ter nacionalni tehnološki agenciji, ki je z javnimi sredstvi podpirala raziskovalno dejavnost visokotehnoloških podjetij.

Menim, da knjiga dobro razčlenjuje dejavnike finskega gospodarskega uspeha. Kot taka je zanimiva tudi za slovenske ekonomiste in druge družboslovce, ki v razpravah o razvojni strategiji Slovenije finsko zgodbo pogosto postavljajo za zgled. Manjšo pomanjkljivost dela vidim v neuravnoteženo predstavljeni vlogi države. Medtem ko so v prvem delu natančno analizirani klasični ukrepi makroekonomske politike (monetarne, tečajne, fiskalne), s katerimi je država reševala krizo, pa sem v drugem delu pri strukturnih spremembah pogrešal nekoliko več konkretnosti glede insti-

tucionalnih oblik in prijemov, s katerimi je finska država izvajala oziroma podpirala svojo strategijo. Vseeno delo ponuja veliko snovi za razmislek in tudi napotke, pri čemer pa se je treba zavedati, da vsaka ekonomija oz. družba piše svojo razvojno zgodbo, in da vzorci razvoja niso tako zlahka prenosljivi. Poleg premišljene družbeno-ekonomske politike je, kot ugotavljajo avtorji študije, za razvojni preboj vedno potrebne tudi nekaj sreče. Finska je imela oboje.

Luka ZEVNIK

Michel Foucault
**Življenje in prakse svobode,
izbrani spisi**

Založba ZRC, Ljubljana 2007,
str. 307, 21.00 EUR
(ISBN 978-961-254-053-1)

Na slovenski teoretski sceni je francoski filozof Michel Foucault, vsaj v primerjavi z njegovim rojakom in sodobnikom Jacquesom Lacanom, milo rečeno nekoliko zapostavljen. Slovenci imamo svetovno znano lacanovsko šolo s Slavojem Žižkom na čelu, revije specializirane za psihoanalizo (*Razpol*, *Problemi*) in cel kup prepričljivih aplikacij Lacanove teorije na različnih področjih. Zaradi vsekakor težko določljivih razlogov so slovenski teoretiki, ki črpajo iz miselne tradicije t.i. (post)strukturalizma, torej bolj naklonjeni (lacanovski) psihoanalizi, nekateri celo tako močno, da preko nje vztrajno berejo tudi

Foucaulta. Medtem ko nemalo slovenskih teoretikov uporablja in razvija (lacanovsko) psihoanalizo, pa je, razen redkih izjem, precej težje najti koga, ki bi se sistematično ukvarjal s foucaultovsko teorijo ali jo celostno apliciral na določeno področje. Nikakor ne bi želeli nekritično povelečevati foucaultovske teorije niti diskvalificirati lacanovskih branj Foucaulta, vseeno pa je potrebno opozoriti, da medtem ko slovenska psihoanalitična šola narekuje svetovne premike, Foucaultovo prodorno teorijo (predvsem tisto pozno) v Sloveniji poznamo in uporabljamo vse premalo, kaj šele, da bi slovenska teoretska produkcija odzvanjala tudi na dokaj močni in hitro rastoči svetovni foucaultovski sceni. V tem kontekstu je prevod pretežno poznih Foucaultjevih intervjujev in tekstov, ki je pod naslovom *Življenje in prakse svobode* izšel v zbirki *Philosophica (series moderna)* pod okriljem Založbe ZRC, prepotrebna osvežitev. Pa ne samo zato, ker poleg davnega leta 1991 izdane *Vednost-oblast-subjekt* predstavlja knjiga edini večji prevod Foucaultovih predvsem poznejših intervjujev in tekstov v slovenščino, ampak tudi zaradi določenega potenciala za reanimacijo razmeroma anemične foucaultjevske scene pri nas.

Za zvezdniško filozofsko zaslombo izdaje je s predgovorom, ki je sicer bližji kratki samostojni študiji kot strukturirani refleksiji izbranih tekstov, poskrbel Alain Badiou. V knjigi so teksti zbrani v 3 grozde. V prvem z naslovom *Filozofija v zankah oblasti* so nanizani teksti, ki so 'izbruhnili' iz